

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-18>

УДК 657.05

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АНАЛІЗ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

ACCOUNTING AND ANALYSIS: PROSPECTS FOR SMALL BUSINESS

Ратинський Вадим Віталійовичкандидат економічних наук, старший викладач,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9283-6371>**Ratynskiy Vadym**

Ternopil I. Puluj National Technical University

Метою статті є розгляд проблемних питань використання бухгалтерського обліку в сфері малого та середнього бізнесу, а також сформовано пропозиції можливих шляхів їх вирішення. Зроблено основний висновок про необхідність відокремленої практики бухгалтерського обліку і її основних постулатів, що включають певні поняття, зміст та сферу функціонування обліку для внутрішнього управління діяльністю підприємств, методи бухгалтерського обліку та аудиту. Малий бізнес – локомотив регіональної економіки. Грамотна організація бухгалтерського обліку і аналізу на малих підприємствах дозволяє їм ефективно і мобільно функціонувати в умовах конкурентного середовища. Головна проблема – знайти оптимальний варіант обліково-аналітичної системи для суб'єктів малого підприємництва. Вітчизняний малий бізнес в сучасних економічних реаліях повинен стати локомотивом для регіональної економіки. Саме суб'єкти малого підприємництва здатні швидко реагувати на ринкову кон'юнктуру, забезпечуючи споживчий попит на товари, послуги та одночасно вирішуючи проблему зайнятості працездатного населення.

Ключові слова: аналіз, бухгалтерський облік, малий бізнес, обліково-аналітична система.

Целью статьи является рассмотрение проблемных вопросов использования бухгалтерского учета в сфере малого и среднего бизнеса, а также сформированы предложения возможных путей их решения. Сделано основной вывод о необходимости обособленной практики бухгалтерского учета и ее основных постулатов, включающих определенные понятия, содержание и сферу функционирования учета для внутреннего управления деятельностью предприятий, методы бухгалтерского учета. Малый бизнес – локомотив региональной экономики. Грамотная организация бухгалтерского учета и анализа на малых предприятиях позволяет эффективно и мобильно работать в условиях конкурентной среды. Главная проблема – найти оптимальный вариант учетно-аналитической системы для субъектов малого предпринимательства. Отечественный малый бизнес в современных экономических реалиях должен стать локомотивом для региональной экономики. Именно субъекты малого предпринимательства способны быстро реагировать на рыночную конъюнктуру, обеспечивая потребительский спрос на товары, услуги и одновременно решая проблему занятости трудоспособного населения.

Ключевые слова: анализ, бухгалтерский учет, малый бизнес, учетно-аналитическая система.

The purpose of the article is to consider the problematic issues of accounting in the field of small and medium business, as well as formed proposals for possible solutions. The main conclusion is made about the need for separate accounting practice and its basic postulates, which include certain concepts, content and scope of accounting for internal management of enterprises, methods of accounting and auditing. Small business is the locomotive of the regional economy. Competent organization of accounting and analysis in small businesses allows them to operate efficiently and mobile in a competitive environment. The main problem is to find the best version of the accounting and analytical system for small businesses. Domestic small business in modern economic realities should become a locomotive for the regional economy. It is small businesses that are able to respond quickly to market conditions, ensuring consumer demand for goods and services and at the same time solving the problem of employment of the working population. For the proper functioning of any market link economy, it is essential that participants, when making decisions, have truthful and objective information about property, financial and financial condition, results of work – profits, income or losses, as well as the features of their achievement (based on preliminary data) as in their enterprise, and partners. Such information is provided only by the accounting system. Accounting is used in all areas of business – production,

commercial, banking, insurance, in all industries and subsectors – industry, agriculture, construction and more. In each sphere (type) of activity, in each branch of management accounting has specific features. However, the initial provisions of accounting are the same, common to all activities and in all sectors of the economy. Accounting as an information system is divided into open, such that can be published, and closed, which is a trade secret of the enterprise. The first forms the concept of financial accounting, the second – internal (managerial, production) accounting. As for the initial provisions, they are common, common to both financial and internal accounting.

Keywords: analysis, Accounting, small business, accounting and analytical system.

Постановка проблеми. Серед факторів підвищення рівня мобільності та ефективності діяльності малих підприємств важливу роль відіграє вірно організована обліково-аналітична система. В умовах конкурентного середовища суб'єкти малого підприємництва можуть реально впливати на фінансово-економічні показники своєї комерційної діяльності, використовуючи можливості ефективного ведення бухгалтерського обліку і аналізу. Адже сучасне законодавство надає їм безліч різних переваг в даній сфері. До їх числа можна віднести: наявність альтернатив по організації бухгалтерської служби, можливість застосування пільгових податкових режимів та ін. Головне – підібрати максимально можливий набір оптимальних способів ведення обліку, підкріплюючи їх систематичним аналізом економічної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку і звітності в чому визначені прагненням подолати основні недоліки бухгалтерського обліку, які відзначаються і відзначалися такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як Івашкевич В.Б., Богатая І.Н., Євстафєва Е.М., Канцедал Н.А., Краус Н.М., Голобородько О.П., Павликівська О.І., Семенишена Н., Шишкова Н.Л., Яструбський М.Я. і ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд проблемних питань використання бухгалтерського обліку в сфері малого та середнього бізнесу, а також сформовано пропозиції можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми пропонуємо дотримуватися наступного алгоритму оптимізації обліково-аналітичної системи малого підприємства:

1. Вибір оптимального виду комерційної діяльності.
2. Вибір оптимального варіанту організації бухгалтерської служби.
3. Вибір оптимального податкового режиму, ефективних способів бухгалтерського обліку різних господарських операцій.
4. Систематичний аналіз господарської діяльності фірми, фінансових наслідків ведення бухгалтерського обліку.

Розглянемо кожен етап більш докладно.

Отже, стратегічним рішенням є вибір оптимального виду комерційної діяльності. Це, в першу чергу, питання економіки та менеджменту фірми (необхідно, вивчивши ринкову кон'юнктуру, визначити вільну нішу з максимально можливим рівнем рентабельності господарської діяльності). При цьому необхідно паралельно оцінювати можливості використання максимальної кількості пільг, з фіскальної точки зору.

Наприклад, малі підприємства можуть отримати мінімальну фіскальне навантаження, якщо вибрати:

– окремі види діяльності, які потрапляють під податковий режим щодо сплати єдиного податку – роздрібна торгівля, послуги автосервісу та ін.;

– окремі види діяльності в сфері виробництва (текстильне і швейне виробництво, виробництво меблів, виробництво ігор та іграшок, транспорт і зв'язок та ін.), а також у соціальній сфері (охорона здоров'я та надання соціальних послуг, освіту, діяльність спортивних об'єктів і ін.).

У першому випадку фіскальне навантаження буде низьким за рахунок мінімізації виключно податкової складової, адже по більшості видів діяльності єдиний податок є мінімальним за розміром податком (в десятки разів меншим, ніж податок на реальний прибуток з цих же видів діяльності). При цьому єдиний податок виключає сплату ПДВ, податку на прибуток і податку на майно організацій.

У другому випадку фіскальне навантаження істотно знизиться за рахунок мінімізації внесків до позабюджетних фондів, за умови застосування підприємствами, що функціонують у виробничій або соціальній сфері (за встановленим переліком видів діяльності) спрощеної системи оподаткування.

Другий етап пов'язаний з вибором того, хто буде вести бухгалтерський облік на малому підприємстві. З урахуванням специфіки малих розмірів таких економічних суб'єктів, як правило, оптимальними варіантами організації бухгалтерської служби є:

- аутсорсинг;
- ведення бухгалтерського обліку особисто керівником.

Аутсорсинг – це оренда персоналу, в даному випадку – бухгалтерських працівників, тобто облік на малому підприємстві буде вести стороння спеціалізована бухгалтерська фірма. Переваги аутсорсингу:

– мінімальні фінансові витрати (підприємство-клієнт економить на страхових внесках у позабюджетні фонди, на відпускних; крім того, такі послуги можуть навіть бути дешевшими, ніж оплата праці найманого бухгалтера);

– більш якісний рівень бухгалтерського супроводу (застосування аутсорсингу, в кінцевому підсумку, може виключити або звести до мінімуму подальші дії з побудови ефективної обліково-аналітичної системи на малому підприємстві, оскільки ці функції фактично візьме на себе компанія-аутсорсер).

Якщо ж все-таки мале підприємство вирішить справлятися власними силами з веденням бухгалтерського обліку, то дуже зручно, коли його веде сам керівник (поєднуючи дві посади). Економічна вигода – очевидна.

Третій етап оптимізації обліково-аналітичної системи для суб'єктів малого бізнесу фактично починає реалізовуватися ще на першому етапі. Однак тут надалі слід конкретизувати податковий режим. Зазвичай об'єкт оподаткування у вигляді доходів, зменшених на величину витрат доцільно вибирати, якщо підприємство планує мати рівень витрат – 60-70% від виручки. При виборі податкового режиму зі сплати єдиного податку слід мінімізувати кількість фізичних показників, які використовуються при розрахунку даного податку. Надалі, обраний податковий режим необхідно щорічно переглядати на предмет актуальності (адже його можна змінити, якщо фінансові вигоди від його використання значно скорочуються).

Істотним недоліком спеціальних податкових режимів є відсутність можливості відшкодувати ПДВ, тому не слід ігнорувати загальну систему оподаткування. Навіть застосовуючи дану систему оподаткування можна користуватися системою податкових пільг. Крім того, можливе суміщення декількох податкових режимів.

У процесі здійснення фінансово-господарської діяльності малого підприємства необхідно застосовувати найбільш вигідні способи обліку окремих господарських операцій. Головна мета такої тактики – податкова оптимізація, тобто законне зменшення податкових зобов'язань підприємства.

Наприклад, малим підприємствам, що функціонують на загальній системі оподаткування, можна дотримуватися наступних правил:

1) В обліковій політиці з метою оподаткування прописати: застосування амортизаційної премії або нелінійного методу нарахування амортизації, створення резерву на ремонт основних засобів, створення резерву по сумнівних боргах. В результаті, можна буде отримати безкоштовну відстрочку по сплаті податку на прибуток організацій.

2) В обліковій політиці з метою бухгалтерського обліку встановити виробничий метод нарахування амортизації за тими основними засобами, для яких можна заздалегідь прорахувати загальний обсяг виробленої з їх допомогою продукції (робіт, послуг), що допоможе заощадити на податку на майно організацій.

3) Замінювати договори купівлі-продажу основних засобів на договори лізингу (причому об'єкти лізингу повинні враховуватися на балансі лізинго-одержувача). В результаті, фірма отримує право: застосовувати підвищуючий коефіцієнт 3 до норми амортизації (правда, в цьому випадку доведеться внести відповідні корективи в облікову політику з метою оподаткування), лізингові платежі, що направляються на викуп основного засобу включати до витрат, що враховуються в цілях оподаткування і т.д.

Для мінімізації обов'язкових страхових внесків, необхідно:

1) Використовувати найману працю осіб, які здійснюють свою діяльність в якості індивідуальних підприємців.

2) При підвищенні заробітної плати співробітникам протягом фінансового року оформляти вказане підвищення локальними документами окремо по кожному працівнику.

3) Враховувати «святкові» премії, що виплачуються за рахунок коштів спеціального преміального фонду, як матеріальну допомогу тощо.

У перспективі малі підприємства повинні намагатися впроваджувати систему управлінського обліку [3]. Управлінський облік в Україні є необов'язковим, проте його роль очевидна – важливо своєчасно аналізувати економічну інформацію з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Для суб'єктів малого бізнесу при цьому надзвичайно важливо, наприклад, використовувати такі специфічні способи управлінського обліку витрат, як:

– Директ-костинг (дає можливість виявляти вплив прямих витрат на кінцеві фінансові результати, що дозволяє оптимізувати асортиментну структуру продукції (товарів, робіт, послуг));

– Стандарт-кост (дає можливість оперативно контролювати рівень витрат, що дозволяє їх мінімізувати за рахунок максимального наближення до обґрунтованих нормативів).

В результаті, впровадження управлінського обліку на малих підприємствах дозволить їм ще більш швидко видозмінювати фінансово-господарську діяльність, що пов'язано з коригуванням першого етапу постановки оптимальної обліково-аналітичної системи.

Слід також пам'ятати, що представники малого бізнесу мають право без побоювань вести бухгалтерський облік по спрощеним правилам. Виняток – малі підприємства, які є емітентами публічно розміщених цінних паперів, тобто ті фірми, які випускають акції та облігації. Однак на практиці така ситуація зустрічається рідко.

Ще одна найважливіша пільга – малі підприємства можуть вести бухгалтерський облік за касовим методом. Сутність касового методу полягає в наступному: доходи і витрати слід визнавати тільки після фактичної оплати товарів (робіт, послуг). При цьому отримані аванси також треба враховувати як дохід, а перераховану передоплату в момент видачі списувати на витрати не можна. Слід дочекатися, поки контрагент виконає свої зобов'язання (після перерахування йому авансу). Касовий метод в бухгалтерському обліку особливо зручний для підприємств, що застосовують спрощену систему оподаткування – адже такі фірми завжди вважають єдиний податок касовим методом.

З метою систематизації та накопичення економічної інформації можна прийняти спрощену систему реєстрів бухгалтерського обліку. Залежно від характеру і обсягу облікових операцій це може бути форма бухгалтерського обліку без використання реєстрів (проста форма) або з використанням реєстрів бухгалтерського обліку майна.

Сутність спрощеної форми обліку: реєструвати всі господарські операції фірми необхідно тільки в Книзі обліку господарської діяльності. Дана Книга є реєстром аналітичного і синтетичного обліку, на підставі якого можна виявити наявність майна, а також джерел його фінансування у суб'єкта малого підприємництва на певну дату і скласти бухгалтерську звітність. Даний варіант обліку держава рекомендує для малих підприємств з незначною кількістю операцій (не більше 30 в місяць), які не займаються виробництвом, пов'язаним з великими витратами матеріальних ресурсів.

Кожен реєстр рекомендується застосовувати для окремого об'єкта обліку. В результаті, знадобляться окремі реєстри для обліку заробітної плати, страхових внесків до позабюджетних фондів, інших податків, основних засобів, запасів та ін. Якщо мале підприємство вирішить вести облік без подвійного запису, відповідне рішення необхідно закріпити в облікову політику для цілей бухгалтерського обліку. При цьому необхідно пам'ятати, що застосовувати касовий метод при веденні обліку без подвійного запису не можна. Тобто облік необхідно вести методом нарахування.

Важливе місце серед пільг для малих підприємств займає можливість складання спрощеної бухгалтерської звітності. У суб'єктів малого бізнесу існує три варіанти формування бухгалтерської звітності.

По-перше, можна формувати бухгалтерську звітність за загальними правилами. Тобто скласти бухгалтерський баланс, звіт про фінансові результати і всі додатки до них, а також пояснення. Крім того – потрібно прикладати до звітності аудиторський висновок (якщо підприємство підлягає обов'язковому аудиту, що для малого бізнесу рідкість).

По-друге, допускається складання тільки двох основних форм: бухгалтерського балансу і звіту про фінансові результати. При цьому дозволено приводити укрупнені показники. Тобто тільки за групами статей, без додаткової розшифровки. Наприклад, всім підприємствам слід розділяти дебіторську заборгованість як мінімум на короткострокову та довгострокову.

Що стосується інших додатків, то ситуація наступна. У звітах про зміни капіталу та про рух грошових коштів організація має право приводити тільки найбільш важливу інформацію, без знання якої не можна оцінити фінансовий стан економічного суб'єкта або результати його діяльності. Відповідно, якщо, на думку бухгалтера, відобразити в цих звітах нічого, то їх можна не заповнювати.

По-третє, для суб'єктів малого бізнесу передбачені спрощені форми балансу і звіту про фінансові результати.

Ну і нарешті, найважливішим етапом є систематичний аналіз господарської діяльності фірми, а також фінансових наслідків ведення бухгалтерського обліку. Даний етап часто недооцінюють, тому часто аналітична робота на малому підприємстві може взагалі бути відсутня. Однак, це невірний крок. Аналіз можна здійснювати цілком економічними способами.

Так, в якості інструменту впровадження ефективної обліково-аналітичної системи для малого бізнесу може бути використаний комплекс програмних продуктів Microsoft Office (це є мінімально витратним, а значить максимально доступним варіантом).

Центральне місце серед стандартних програм Microsoft Office у вирішенні завдання побудови управлінської обліково-аналітичної системи займає табличний процесор Microsoft Excel. Безумовно, набагато простіше звернутися до вже наявними на ринку програмних рішень. Але в більшості випадків, компанії малого та середнього бізнесу (і навіть великий міжнародний бізнес) намагаються автоматизувати свої бізнес-процеси на базі MS-Excel (це значно дешевше).

Крім того, даний програмний продукт привабливий тим, що він дозволяє швидко відобразити всі аналізовані проекти підприємства, упорядкувати їх і навіть створити щось, подібне. Модель даних в Excel має і інші переваги:

- швидка обробка даних (виконання складних запитів для сортування та фільтрації даних, виконання складних обчислень для отримання необхідних відомостей, використання зведених таблиць і діаграм для інтерактивної роботи з даними, отримання звітів на основі даних і їх перегляд в різних форматах і ін.);

- ефективне стиснення даних, що дозволяє створювати файли зручного розміру;

- дані зберігаються в книзі Excel, що забезпечує їх портативність.

Програмний продукт MS-Excel є в наявності і застосовується на кожному вітчизняному підприємстві. Однак досі не реалізовані всі його можливості, тому потрібні відповідні розробки для підтримки управлінських рішень в малому та середньому бізнесі, що і

повинно стати конкретними завданнями ВНЗ-виконавців науково-дослідних робіт в рамках відповідних господарських договорів.

Висновки. Розв'язання існуючих проблем розвитку малого підприємництва в

Україні потребує нових підходів до сприяння розвитку малому підприємству. Завдання полягає в тому, щоб суттєво підняти роль і місце малого підприємництва в економічному процесі суспільства. Саме з цього слід виходити при розробці та реалізації заходів щодо державної підтримки малого підприємництва. Вирішення цього завдання, на нашу думку, має зосереджуватися на таких основних напрямках: по-перше – створення відповідної нормативно-правової бази; по-друге – розв'язання питань організаційного забезпечення малого підприємництва, насамперед; по-третє – формування й розвиток системи фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва; по-четверте – інформаційне, науково-методичне, консультативне та кадрове забезпечення; по-п'яте – розвиток ринкової інфраструктури малого підприємництва.

Формування державної політики розвитку малого підприємництва, визначення форм і методів її реалізації має бути невід'ємною частиною загальнодержавної доктрини демократичних соціально-економічних перетворень в Україні і мати стратегічною метою формування значного прошарку середнього класу в країні як основи соціально-політичної стабільності в суспільстві. Подальший розвиток ситуації у сфері малого підприємництва без активного позитивного сприяння держави може призвести до згорання цього сектору національної економіки із загостренням економічних проблем і посилення соціальної напруги в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Красношарпа В.В., Трохимець І.І. Аутсорсинг та його застосування на підприємствах України. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4097>
2. Кузнецова О.Н., Мишина М.Ю. Бухгалтерський учет и анализ: перспективы для малого бизнеса. *Вестник Брянского государственного университета*. 2015. № 2. С. 338–342.3.
3. Саїнчук А.О. Аналіз ринку аутсорсингових підприємств в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. №2. С. 135–144.
4. ДК 009:2010. Класифікація видів економічної діяльності [Чинний від 01.01.2012]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2010.
5. Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В. Банківська енциклопедія. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. 504 с.
6. Digital resonance: the new factor influencing location attractiveness. The 2019 Kearney Global Services Location Index. URL: <https://www. Kearney.com/digitaltransformation/gsl/2019-full-report>
7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність : Закон України від 16 липня 1999 року № 966-XIV // *ВВР України*. 1999. № 40. Ст. 365.

REFERENCES:

1. Krasnoshapka, V.V., & Trokhymets, I.I. (2015) Outsorsynh ta yoho zastosuvannya na pidpriemstvakh Ukrainy [Outsourcing and its application at the enterprises of Ukraine]. *Efficient economy*, 5. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4097> (in Ukrainian)
2. Kuznetsova O.N., Mishina M.Yu. (2015) Bukhhalterskyi uchet y analiz: perspektyvy dlia maloho byznesu [Accounting and Analysis: Prospects for Small Business]. *Bulletin of Bryanskiy state university*, 2, 338–342. (in Russian)
3. Sainchuk A.O. (2019) Analiz rynku outsorsynhovykh pidpriemstv v Ukraini [Market analysis of outsourcing companies in Ukraine]. *Economic Bulletin of Donbass*, 2, 135–144. (in Ukrainian)
4. Classification of economic activities (2010) SC 009:2010 from 01th January 2012. Kyiv: Derzhstandart Ukraine. (in Ukrainian)
5. Arbuzov S.H., Kolobov Y.V., Mishchenko V.I., Naumenkova S.V. (2011) Bankivska entsyklopediia [Banking encyclopedia]. Kyiv: Research Center of the National Bank of Ukraine: Knowledge. (in Ukrainian)
6. Digital resonance: the new factor influencing location attractiveness. The 2019 Kearney Global Services Location Index. Retrieved from: <https://www.kearney.com/digital-transformation/gsl/2019-full-report>
7. Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist: Zakon Ukrainy [About accounting and financial reporting] № 40 (1999, July 16). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, st. 365. (in Ukrainian)